

Gerechtigheid en Vrede

Werkcahier

Werkgroep FDNSC – MSC 2009 - 50

Een handvest van mededogen

Karen Armstrong, 'n Britse auteur van bestsellers, is een van de meest vooraanstaande onderzoekers op het gebied van religie en cultuurgeschiedenis.

In februari 2008 gaf ze het startschot voor de Charter of Compassion, een wereldwijd interreligieus initiatief om de mensheid compassie bij te brengen.

Ze ontdekte dat, ondanks de onderlinge verschillen, compassie centraal staat in alle religieuze tradities.

Te lang is religie gegijzeld door geweld, blind geloof en fundamentalisme. Om uit deze ratrace van haat en chauvinisme te komen, houdt zij een warm pleidooi voor een nieuwe vorm van spiritualiteit.

Religion is not about believing things,
religion is about doing things.

En: 'n Glimp van het goddelijke is zichtbaar
als we in onze houding compassie praktiseren.

Leden van de Werkgroep Gerechtigheid en Vrede:

Jacques Alkemade msc (voorzitter)

Winifred Finn

Piet van Mensvoort msc

An Peeters fdnsc

Kees Vergouwen msc

Correspondentie adres:

Piet van Mensvoort

Bredaseweg 204A

5038 NK Tilburg

Website: www.misacor.nl > Werkcahier
e-mail: missieprocuur@misacor.nl

Karen Armstrong is geboren in Engeland op 14 nov. 1944. Van '62 tot '69 was zij een non in de Engelse orde: *De Gemeenschap van het Heilige Kind Jezus*. Na het verlaten van het klooster verwierf zij een academische graad aan de Universiteit van Oxford. Sedert het behalen van deze graad is zij een productief schrijver.

Haar bekendste boek is wel: *A History of God*.

"Religie is geen geesteshouding die manipulerende vorsten en priesters aan een van oorsprong seculiere menselijke natuur hebben geplakt, maar is de mens ingeschapen.

Sterker nog, de secularisatie die we momenteel meemaken is een volstrekt nieuw probeersel en is nooit eerder in de geschiedenis van de mens voorgekomen."

(Uit: Een geschiedenis van God, pagina 11).

Armstrong is 'n expert op het terrein van de drie monotheïstische religies: het Christendom, het Jodendom en de Islam. Ze bouwt voort op gangbare wetenschappelijke inzichten.

In 2008 hield zij in Groningen de van der Leeuwlezing in 'n overvolle Martinikerk. We geven in deze uitgave van ons werkcahier een impressie van deze lezing, die getiteld was:

WAT IS GODSDIENST ?

Inleiding

Het valt op dat er in kranten en tijdschriften in Nederland (en elders in West-Europa schijnt het hetzelfde te zijn) veel mensen aan het woord komen, die alle belangstelling voor godsdienst verloren hebben. Een bepaalde groep zegt ook heel uitdrukkelijk dat zij godsdienst als achterlijk en zelfs verwerpelijk beschouwen.

Van de andere kant lijkt het erop dat de laatste jaren de belangstelling voor spirituele zaken is toegenomen. Het zelfgenoegzame materialisme en het neoliberale marktdenken lijken over hun hoogtepunt heen te zijn. In de politiek wordt weer gesproken over normen en waarden, verdraagzaamheid en gemeenschapszin.

D66-leider Pechtold begint een artikel over de scheiding tussen kerk en staat in Trouw met de zin: "God is niet dood; hij leeft." Het valt wel op dat deze grotere belangstelling voor religie zich niet vertaalt naar terugkeer naar de traditionele kerken.

De hedendaagse westerse mens heeft een verwrongen beeld van religie zegt Karin Armstrong. Godsdienst wordt gezien als het geloof in dogmatische leerstellingen die zich niet verdragen met 'n wetenschappelijk wereldbeeld.

Zij legt er in haar lezing de nadruk op dat voor de stichters van de grote godsdiensten de leerpunten (orthodoxie) niet zo belangrijk waren, maar dat het hen vooral ging om goed te leven met je medemensen (orthopraxie). Hun volgelingen moesten hun egoïsme overwinnen en mededogen beleven met de medemens. Daarom kent elke godsdienst ook een variant op de Gouden Regel:

Wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet.

Misschien missen de traditionele kerken in de tegenwoordige tijd de boot wel omdat zij zich - zowel volgens gelovigen alsook volgens ongelovigen - vooral lijken te bekommeren om leerpunten zoals verbod op condoomgebruik (op grond van de onveranderlijke natuurwet) en het sacrament van het huwelijk (met zijn leerstellige consequenties voor scheiden) en het ontvangen van het sacrament van de eucharistie; zaken die voor de doorsnee gelovige volstrekt niet relevant zijn.

Goed leven, mededogen met je medemens, leven zoals Jezus geleefd heeft lijkt ondergeschikt gemaakt aan leerstellige axioma's.

Telkens opnieuw hoor je weer: "Wat hebben ze ons vroeger toch allemaal veel wijs gemaakt". En dan gaat het niet over het goed samenleven met elkaar, maar over allerlei regelgevingen en leerstellingen, die intussen achterhaald zijn, veranderd zijn, of waar niemand zich meer aan houdt. Bijvoorbeeld Biechten, op zich goed en heilzaam, maar op zo'n manier gepromoot en gepraktiseerd dat iedereen er een hekel aan kreeg en nu met het badwater het kind is weggegooid, omdat men het niet kan ervaren als iets zinvols. Heilige Drie-eenheid, transsubstantiatie, erfzonde: het zijn hersenspinsels waaraan Jezus geen enkele aandacht geschonken heeft voor zover we weten.

WAT IS GODSDIENST?

Na me zo'n twintig jaar niet alleen te hebben verdiept in het jodendom, het christendom en de islam, maar ook in oosterse tradities als confucianisme, taoïsme, hindoeïsme en boeddhisme is me nu duidelijk, schrijft Karin Armstrong, dat wij westerlingen, deels als gevolg van onze moderne manier van denken, een tamelijk verwrongen beeld van godsdienst hebben ontwikkeld, dat in een aantal wezenlijke opzichten afwijkt van het oorspronkelijke geloof.

1. Godsdienst zou vooral bestaan uit een orthodoxe leer.

Dit idee leeft zelfs zo sterk dat godsdienstige mensen vaak "gelovigen" worden genoemd, alsof het belangrijkste zou zijn dat zij een reeks opvattingen over het goddelijke aanvaarden.

Maar als we kijken naar Confucius, Boeddha of Jezus dan zien we dat zij heel weinig belangstelling toonden voor metafysica of theologie, zij waren zich te goed bewust dat de hoogste werkelijkheid onzegbaar en onbeschrijfelijk is.

Als Jezus zijn aanhangers aanspoort om "geloof" te hebben bedoelt hij dat zij trouw moeten zijn aan de Mensenzoon en zijn Vader en moeten leven zoals hij geleefd heeft en *vertrouwen* moeten hebben in elkaar.

Zo heeft ook de Koran heel weinig op met theologische bespiegelingen, die worden aangeduid als zannah: genotzuchtig giswerk over zaken waarvan toch niemand zeker kan zijn, maar die mensen tot ruzie en dom sektarisme aanzetten (koran 3, 58-62; 2, 129-132). Leerstellingen als de schepping, het laatste oordeel en het paradijs zijn allemaal "parabels" omdat we over het goddelijke alleen in tekens en symbolen kunnen spreken, in wezen zijn al deze leerstellingen een oproep tot handelen. Het gaat er niet om of we onvoorwaardelijk aanvaarden dat Allah de wereld heeft geschapen, maar dat we naar deze overtuiging leven en de goddelijke grootmoedigheid navolgen die overal in de schepping blijkt.

2. Alle wereldgodsdiensten beklemtonen dat tussen ons en het goddelijke onze eigenwaan staat.

Als we ontstijgen aan het graaiende bange ego dat voortdurend anderen moet kleineren om een vals zelfbesef op te poetsen, dan overstijgen we ons zelf en ervaren een buiten het prisma van ons egoïsme treden. Volgens Boeddha moet een Boeddhist leren leven alsof het eigen ik niet bestaat (anatta – niet-zelf).

De eerste christenen beseffen al snel dat het hele leven van Jezus een daad van kenosis, van zelfontleding is geweest. Fil. 2,3-5: *"Geef niet toe aan partijzucht en ijdelheid, maar beschouw in alle nederigheid de ander hoger dan uzelf. Laat niemand alleen zijn eigen belangen behartigen, maar ook die van de anderen. Die gezindheid moet onder u heersen, die ook in Christus Jezus was"*. En dan volgt de hymne waarin staat dat Christus zichzelf ontledigd heeft en de gestalte van een slaaf heeft aangenomen.

Bemerking:

Maar al te vaak dient Godsdienst ter ondersteuning van het ego en ter versterking van een identiteitsbesef. Dit is een van de gebreken van het fundamentalisme, dat stevast in een diepe angst voor vernietiging wortelt.

Echt elke fundamentalistische beweging, of we nu spreken over Jodendom, Christendom of Islam, is er van overtuigd dat de moderne seculiere of liberale maatschappij haar weg wil vagen. En weet: als mensen zich met de rug tegen de muur gezet voelen kunnen zij gewelddadig uithalen.

Daarom is de nadruk op de leer en het theologische geloof in boeddhistische termen "ondeskundig". De vroege taoïsten beseften dat sterke overtuigingen geestelijk gevaarlijk kunnen zijn, omdat we ons daar te sterk mee vereenzeligen. Onze ideeën van God kunnen dan verafgoding worden omdat ze alleen maar menselijk en beperkt kunnen zijn. God kan dan een zuivere projectie worden van onszelf met een HOOFDLETTER, en met sympathieën en antipathieën als de onze. De kruisvaders trokken met de kreet "God wil het" ten strijde toen zij moslims en joden afslachtten. Ze projecteerden hun eigen afschuw van moslims en joden op een godheid die zij naar eigen beeld en gelijkenis hadden geschapen.

Nu doen moslimterroristen hetzelfde.

(Karin Armstrong stelt heel nadrukkelijk dat dit helemaal niet inherent is aan de islam.)

3. Mededogen.

In onze jonge jaren leerden wij als msc'ers "*graag hebben dat je niet gekend, en voor niets gehouden wordt*". Bij de beoefening van dit adagium ging het er vooral om bezig te zijn met jezelf, jezelf te vernederen. Het gevaar was dat je steeds meer opgesloten raakte in je eigen ik. Tijdverspilling om niet . . .

De grote wijzen begrepen allemaal dat de veiligste manier om ons van egoïsme te ontdoen was om voortdurend *mededogen aan te kweken*. In ons mededogen leren wij om met de ander mee te voelen, onszelf te onttronen als middelpunt van onze wereld en daar een ander te plaatsen. In de kern van alle grote religies vinden we dan ook het ideaal van mededogen. Het is de lakmoesproef voor waarachtige spiritualiteit.

Sint Paulus schrijft erover in I Cor. 13, het loflied op de liefde: "*Al heb ik het volmaakte geloof, dat bergen zou kunnen verzetten, als ik de liefde niet heb ben ik niets.*"

In vers 4-7 wordt het begrip mededogen nader omschreven: "*de liefde is geduldig en vriendelijk, liefde is niet afgunstig etc.*"

Mededogen is de kern, of we nu spreken over Confucianisme, Taoïsme, Boeddhisme, of monotheïstische godsdiensten. Mededogen brengt ons de verlichting van het Nirwana, verbindt ons met de Tao of brengt ons voor de onzegbaar transcendente God.

4. De Gulden Regel.

De Dynamiek van het mededogen vindt haar klassieke uitdrukking in *De Gulden Regel*.

== Voor zover wij weten was Confucius een van de eerste mensen die - zo'n vijf eeuwen vóór Christus - glashelder maakte dat godsdienst niet te scheiden was van onbaatzuchtigheid. De weg van Confucius kende geen diepzinnige leerstellingen of complexe liturgische formules. Alles kwam altijd weer neer op het belang om anderen met volstrekte en heilige eerbied te behandelen.

Op de vraag welke van zijn lessen zijn leerlingen dag aan dag in praktijk konden brengen antwoordde hij: "de spreuk over shu (wederkerigheid): doe nooit anderen aan wat je niet wilt dat zij jou aan zouden doen". Dit vraagt dat we dag aan dag in ons eigen hart kijken; nagaan wat ons pijn doet en dan onder alle omstandigheden weigeren iemand anders deze pijn toe te brengen. Dit vergt dat wij onszelf niet in een speciale aparte categorie plaatsen, maar voortdurend onze eigen ervaring met die van anderen verbinden. Door in ons leven mededogen en empathie (vermogen zich in anderen in te leven) te betonen, treden we buiten ons zelf en maken we kennis met een andere heilige dimensie.

Confucian/Taoist

Confucius noemde die transcendentie waarna we opzoek waren REN. Het is een levenstaak om die staat van volkomen loskomen van ons eigen ik te bereiken en we zullen er nooit helemaal in slagen, ook al zien we het als een bestrevenswaardig ideaal dat helder en scherp boven ons staat.

== Dit was ook de gedragslijn voor het rabbinale Jodendom.

"Wat gij haat doe dat uw naaste niet aan. Dat is de hele Thora en de rest is niet meer dan commentaar".

Dus geen leerstellingen over het geloof in de ene God, de schepping van de wereld etc. De Rabbi's beklemtonen dat elke uitleg van de schrift die haat of minachting verspreidde absoluut onwettig is.

== Elke grote traditie heeft haar eigen versie van de Gulden Regel ontwikkeld. Maar allemaal stellen ze ook dat het niet volstaat om deze goedgunstigheid tot de eigen groep te beperken.

De Chinese wijze Mozi (ongeveer 420 voor Christus) zegt dat we *jian ai* moeten hebben "zorg voor iedereen". Liefde voor onze eigen familie, ons eigen volk, onze uitverkoren groep gelijkgestemden is gewoon "groepsegoïsme.

== In ongeveer dezelfde tijd leerde Boeddha in India aan zijn volgelingen:

Liefde, mededogen meevoelen met alle mensen waar ook ter wereld, maar ook zonder ook maar een plant, een insect, een dier uit de kring van mededogen weg te laten. Het is moeilijk, maar de enige manier om los te komen van de normale egocentrische vernauwing die de mens eigen is, waardoor hij al het andere tot eigen voordeel wil gebruiken. Alleen dit loskomen brengt ons echter in een toestand van totale berusting en rust.

(In deze zin lees ik graag : Leert van mij dat ik zachtmoedig ben en nederig van hart en gij zult rust vinden voor uw ziel. pvm).

== Dit was de geest waarin Jezus zijn volgelingen voorhield hun vijanden lief te hebben en belangeloos hun weldaden aan te bieden zonder de hoop er iets voor terug te krijgen. Liefhebben betekent in de joodse wet behulpzaam en loyaal zijn en praktische steun bieden aan bondgenoten en burens en zelfs aan de vreemdeling. Jezus heeft dit in uitzonderlijke mate beleefd. Voor ons is het ook een bestreefbaar ideaal, maar we moeten dan wel loskomen (zelfontleding) van ons (groeps)egoïsme.

5. Handvest van het Mededogen.

Mededogen is geen geliefde deugd. Godsdienstige zowel als seculiere mensen willen vaak liever hun gelijk halen dan dat zij mededogen betonen, maar dat is natuurlijk zuiver egoïsme.

Door de eeuwenlange institutionele, politieke en intellectuele ontwikkeling is het belang van het mededogen in de godsdienst

vaak versluierd. Daarom werkt Karen Armstrong aan de opstelling, de lancering en de verbreiding van *een Handvest van het Mededogen*. Dit Handvest van het mededogen zal worden opgesteld door een commissie van religieuze leiders uit de drie godsdiensten van Abraham, die momenteel zo-veel problemen met elkaar hebben, en door het grote publiek dat online mee kan werken. (zie Internet: *Charter for Compassion* met veel informatie, filmpjes en tientallen verhalen in 22 talen.) Dit handvest zal ook praktische wenken geven om mensen bewust te maken van de geest van de Gulden regel, die de kern van al onze grote tradities vormt.

Mededogen is in de tegenwoordige tijd niet alleen meer een verheffende keuze, het is inmiddels wezenlijk voor ons voortbestaan. Wij leven in een wereld die gevaarlijk is gepolariseerd; vaak is de godsdienst misbruikt om de haat te voeden, die de toekomst van de mens bedreigt.

De Gulden Regel geeft eigenlijk een goed houvast ter beoordeling. Als mensen door hun overtuigingen – seculier of godsdienstig – oorlogszuchtig, onverdraagzaam en onvriendelijk jegens andermans geloof worden, dan zijn zij niet goed bezig; als daarentegen hun overtuigingen hen bewegen om met mededogen te handelen en de vreemdeling te eren, dan zijn zij goed, nuttig en deugdelijk.

Wij allen - godsdienstig of seculier - hebben tegenwoordig de taak om een wereldgemeenschap op te bouwen waarin de volkeren in harmonie en respect kunnen samenleven. We moeten inzien dat we de aspiraties van andere volken even serieus moeten nemen als de onze. We moeten weigeren andere groeperingen of volken te behandelen op een manier waarop we zelf niet behandeld zouden willen worden. Dit zal waarschijnlijk meer baten dan zelfzuchtige, chauvinistische of kortzichtige maatregelen.

We leven tegenwoordig in een wereld waarin kleine groepen steeds vaker een destructieve kracht zullen bezitten die tot nu

toe het domein was van de nationale staat. Tenzij we ons gedrag veranderen en het ethos van de Gulden Regel toepassen zullen we vermoedelijk geen levensvatbare wereld aan de volgende generatie kunnen overdragen.

Bemerking:

Het zou niet goed zijn als de toepassing van de Gulden regel voor ons als een bittere plicht zou voelen. We kunnen er een spiritueel proces van maken dat ons tot verlichting zal brengen, tot een spiritualiteit van loskomen van onszelf, een spirit van zorg voor iedereen en al het geschapene.

Sjef van Tilborg msc schreef hierover heel behartenswaardig in deel 3 van de serie '*Groter dan ons Hart*' (febr. 2003 blz. 28-43):

"Chesed, msc en het boeddhisme".

Hij verwijst hierbij naar het centrale leerstuk van het Boeddhisme, de leer over de vier edele waarheden:

- ~ de waarheid van het lijden
- ~ de waarheid over het ontstaan van het lijden
- ~ de waarheid over de opheffing van het lijden
- ~ de waarheid over de weg tot de opheffing van het lijden

"Het leven is beperkt omdat het een begin en een einde kent. Het is onvolkomen omdat het onderhevig is aan ziekte, pijn, aftakeling en ontbinding.

Het lijden is: Niet krijgen wat men begeert. De begeerte staat aan de oorsprong van het lijden; de begeerte die zich hecht aan het hebben, aan het altijd maar meer en beter willen hebben

Het lijden kan slechts opgeheven worden als men bereid is deze begeerte zo grondig mogelijk aan te pakken, deze begeerte te vernietigen, van haar los te komen, haar geen woonplaats toe te staan in ons zelf. "

Zonder die begeerte is mededogen geen bittere plicht meer, maar leven in verlichting.

Slotgebed:

Laat alle schepselen gelukkig zijn!

Zwak of sterk, van hoog of gemiddeld of laag aanzien,
klein of groot, zichtbaar of onzichtbaar, nabij of veraf,
levend of nog ongeboeren.

Mogen zij allen volmaakt gelukkig zijn.

Laat niemand liegen of enig schepsel, waar ook, minachten.

Moge niemand uit woede of haat enig schepsel kwaad toewensen!

Laat ons alle schepselen koesteren als een moeder haar kind!

Mogen onze liefhebbende gedachten de hele wereld vullen,

boven - onder - wijd en zijd - zonder beperking,

als een grenzeloze goedwilligheid jegens de gehele wereld.

Onbeperkt, vrij van haat en vijandschap!

(een zeer vroeg boeddhistisch gebed, Sutta Nipata 118)

De Gulden (leef)regel

De Gulden Regel is de leefregel die zegt:

Wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook 'n ander niet.

Deze Gouden Regel wordt in de een of andere vorm aangetroffen in vrijwel elke godsdienst en elke cultuur, en is het uitgangspunt van veel humanistische stromingen en levensfilosofieën.

JODENDOM

Door rabbi Hillel de Oudere wordt de uitspraak gedaan:

"Wat gij haat, doe dat een ander niet aan" (eerste eeuw v.Chr.).

CHRISTENDOM

"Behandel mensen in alles zoals je wilt dat ze jullie behandelen"
(Jezus).

ISLAM

In de Koran komt de uitspraak niet voor. Wel kan verwezen worden naar de Hadís (uitspraken en daden die aan Mohammed worden toegeschreven). Ook hier in het kader om een goede, vreedzame samenleving te realiseren.

"Niemand van jullie is een gelovige tenzij hij zijn naaste toewenst wat hij zichzelf toewenst" (Mohammed).

"Niemand van jullie gelooft (werkelijk) totdat hij voor zijn broeder wenst wat hij voor zichzelf wenst." (Hadís An-Nawawi)

HINDOEÏSME (verzamelnaam van godsdiensten van Indiase oorsprong gebaseerd op sanskriet geloofsschriften)

"Dit is de hoogste plicht: doe niet aan anderen wat jezelf pijn zou doen en wens hen toe wat jezelf verlangt." Mahabharata V 1517

"Men moet zich tegenover anderen niet gedragen op een manier die ons onaangenaam zou zijn. Dit is het wezen van plicht. Al het overige komt voort uit zelfzuchtige verlangens." (dharma)

BOEDDHISME

"Kwets anderen niet met wat jou kwetst" (Boeddha).

"Zoals een moeder, zolang zij leeft, haar kind, haar enig kind bewaakt en beschermt, moge zo elkeen met onbelemmerde geest gelijk welk levend wezen beminnen." (Metta-Sutta 149)

TAOÏSME (Chinese filosofische en religieuze stroming.
300 voor Chr. opgeschreven.)

"Voor allen die goed zijn (voor mij) ben ik goed; en voor diegenen die niet goed zijn (voor mij) ben ik ook goed; zodoende zullen allen ertoe komen goed te zijn." (Tau Te Tjing 49,2)

BAHA'I (Het Baha'i geloof splitste zich rond 1850 af van de islam. In Iran worden zij momenteel vervolgd. Wereldwijd 6 miljoen aanhangers)

Baha'u'llah heeft deze spirituele wet als volgt opnieuw benadrukt:
"Leg op geen enkele ziel een last waarvan u niet zou willen dat zij u zou worden opgelegd, en wens niemand de dingen toe die gij niet voor uzelf zou wensen. Mijn beste raad voor u om na te volgen."

HUMANISME

"Ga zorgvuldig en gewetensvol om met andere mensen, met de wereld en met jezelf, omdat je vindt dat mensen, dat gewoon waard zijn."

Het wordt wel zo gezegd: *"ga met anderen om, zoals je wilt dat anderen met jou omgaan."*

CONFUCIANISME (Chinees ethisch filosofisch systeem.
Confucius 500 jaar voor Chr.)

"Wat je zelf niet aangedaan wilt worden, doe dat ook anderen niet aan" (Confucius).

Deze regel van menslievendheid is om voor uzelf een parallel te trekken voor de behandeling van anderen.

'Is er enig woord', vroeg Tse Kung, 'dat als gedragsregel voor het leven kan dienen?' De meester antwoordde: 'Is sympathie niet dat woord? Doe niet aan anderen wat u voor uzelf niet wenst.'

JAINISME ('n religie van 600 jaar voor Chr.
Vooral veel volgelingen in Punjab, India)

"Men dient alle wezens te behandelen zoals men zelf zou willen worden behandeld. Daar alle wezens pijn verafschuwen, dient men niemand te doden."

MAZDEÏSME ('n door Zaratkoestra hervormde oud Perzische
godsdiens)

"Doe anderen niet aan wat niet goed voor uzelf is. Predik niet door de mond, maar door dienende handelingen."

SIKHS. (Sikhs = leerlingen. Volgelingen van Nanak 1500 na Chr.
Mengsel van Hindoeïsme en Islam)

"Zoals u zaait, zo zult u oogsten; dit [aardse] lichaam is het resultaat van uw handelingen."

INDIANEN

"Grote Geest, geef dat ik mijn buurman niet beoordeel voor ik een mijl in zijn mocassins heb gelopen."

GRIEKSE FILOSOFIE

"Doe niet aan anderen wat uzelf niet wenst te ondergaan."
(Socrates)

"Behandel uw vrienden zoals u door hen behandeld wilt worden."
(Aristoteles)

